

DAVLAT XARIDLARI ISHTIROKCHILARINING ELEKTRON- SKORING TIZIMI

Abrorbek Abdug‘ani o‘g‘li MAMASOLIYEV

mustaqil tadqiqotchi

Namangan muhandislik-texnologiya instituti

Namangan, O‘zbekiston

e-mail: Abrorekmamasoliev1990@gmail.com

ORCID: 0009-0008-7772-3561

Annotatsiya

Ushbu maqolada O‘zbekiston Respublikasida davlat xaridlari ishtirokchilarini baholash bo‘yicha joriy etilgan elektron-skoring tizimining mazmuni, baholash mezonlari va amaliy ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, tizimning shaffoflik, samaradorlik va raqobat muhitiga ta‘siri ko‘rib chiqilib, uni takomillashtirish bo‘yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.

Tayanch so‘zlar: davlat xaridlari, elektron-skoring, ishonchlilik darajasi, baholash tizimi, raqobat.

ЭЛЕКТРОННАЯ СКОРИНГОВАЯ СИСТЕМА УЧАСТНИКОВ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК

Аброрбек Абдугани оглы МАМАСОЛИЕВ

Независимый исследователь

Наманганский инженерно-технологический институт

Наманган, Узбекистан

e-mail: Abrorekmamasoliev1990@gmail.com

ORCID: 0009-0008-7772-3561

Аннотация

В статье рассматривается содержание и практическое значение внедрённой в Узбекистане электронной скоринговой системы оценки участников государственных закупок. Анализируются её принципы, критерии оценки, а также влияние на прозрачность, эффективность и конкурентную среду. Предложены конкретные меры по совершенствованию механизма.

Ключевые слова: государственные закупки, электронный скоринг, уровень надёжности, система оценки, конкуренция.

Hozir O‘zbekiston Respublikasida davlat xaridlari tizimini samarali, shaffof va raqobatbardosh qilish bo‘yicha izchil islohotlar olib borilmoqda. Davlat byudjeti mablag‘laridan oqilona foydalanish, korrupsiya xavfini kamaytirish, ishonchli yetkazib beruvchilar bilan hamkorlikni mustahkamlash davlat xaridlari jarayonining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, 2025-yil

30-yanvarda Prezident Farmoniga muvofiq joriy etilgan *elektron-skoring tizimi* davlat xaridlarining sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarilishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Skoring tizimi bu xarid ishtirokchilarining ishonchliligini aniqlashga qaratilgan avtomatlashtirilgan reyting baholash mexanizmi bo'lib, u ishtirokchilarning avvalgi faoliyati, shartnoma intizomi, moliyaviy barqarorligi, texnik salohiyati va boshqa mezonlar asosida ball tizimi orqali baholanadi. Ushbu tizim davlat xaridlari ishtirokchilari o'rtasida sog'lom raqobat muhitini shakllantirish, yetkazib beriladigan mahsulotlar va xizmatlarning sifatini oshirish, shuningdek, ishtirokchilarni motivatsiyalovchi yangi mexanizmlarni joriy etish imkonini beradi. O'z navbatida, davlat xaridlaridagi ishtirokchilar sonining ortib borayotgani va ularning sifati o'rtasidagi tafovut tizimda tartibga soluvchi vositalarni zarur etmoqda. An'anaviy tender baholash usullari bunday katta miqyosdagi subyektlar faoliyatini chuqur va xolis tahlil qilishda yetarli emas. Shu bois, elektron-skoring tizimi orqali xarid jarayonlarida qatnashayotgan tashkilot va tadbirkorlar o'z reyting ko'rsatkichlariga qarab baholanishi, baholash natijalariga qarab ularga turli imtiyozlar yoki cheklovlar qo'llanishi ko'zda tutilmoqda. Bu esa ularning kelgusidagi harakatlarini izchil va intizomli tarzda olib borishga turtki beradi. Bu tizim nafaqat davlat tomonidan tartibga solish vositasi sifatida, balki ishtirokchilarning o'zlarining bozordagi nufuzi, imijini shakllantirish vositasi sifatida ham muhim ahamiyat kasb etadi. Ma'lumotlarning ochiqligi, baholashning avtomatlashtirilganligi va aniq mezonlarga asoslanishi tizimga bo'lgan ishonchni oshiradi va subyektlarning xatti-harakatlarini prognoz qilish imkonini beradi.

Ushbu matnda davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimi mazmuni, baholash mezonlari, qo'llaniladigan imtiyoz va cheklovlar, shuningdek, ushbu tizim orqali davlat xaridlarida qanday natijalarga erishish mumkinligi tahlil qilinadi. Asosiy e'tibor skoring tizimining samaradorlik, adolatli raqobat va ishonchlilik muhitini shakllantirishdagi o'rniga qaratiladi.

.Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimini tahlil qilishda normativ-huquqiy hujjatlar, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PF–

16-son Farmoni va unga asoslangan Vazirlar Mahkamasining tegishli qarori asosiy manba sifatida o'rganildi. Tizimning asosiy funksiyalari, baholash mezonlari, ishtirokchilar uchun yaratiladigan imtiyozlar va cheklovlar hujjat asosida kontent-tahlil usulida tahlil qilindi. Shuningdek, skoring tizimining ishlash mexanizmini tushunish uchun baholash formulalari, reyting tizimi va avtomatlashtirilgan portal ishlash prinsiplari konseptual model sifatida o'rganildi. Uslubiy yondashuvda tizimning maqsadi, samaradorlikka ta'siri va amaliy qo'llanish doirasi ilmiy-tahliliy yondashuv asosida ko'rib chiqildi. Mavzuga oid ilgari e'lon qilingan iqtisodiy hamda boshqaruv sohasidagi tadqiqotlar bilan solishtirma tahlil o'tkazilib, O'zbekiston tajribasi boshqa davlatlardagi shunga o'xshash reyting mexanizmlari bilan kontekstual ravishda qiyoslandi.

O'zbekiston Respublikasida joriy etilgan elektron-skoring tizimi davlat xaridlari ishtirokchilarining ishonchliligini baholashda yangi bosqichni boshlab berdi. Mazkur tizim orqali ishtirokchilar har bir xarid jarayonidagi faoliyati asosida avtomatik tarzda ball bilan baholanadi va ularning ishonchlilik darajasi aniqlanadi. Tizim ishtirokchilarning faoliyatini xolis, shaffof va avtomatlashtirilgan mexanizm asosida tahlil qilishga imkon beradi.

Baholash natijalari asosida ishtirokchilar quyidagi to'rt toifaga ajratiladi: *yuqori*, *o'rta*, *past* va *quyi* ishonchlilik darajalari. Masalan, "AAA" reytingiga ega ishtirokchilar uchun zakalat talab qilinmaydi va oldindan to'lov miqdori yuqoriroq belgilanadi, bu esa ularning moliyaviy likvidligini oshiradi va motivatsiyani kuchaytiradi. Aksincha, "quyi" darajali ishtirokchilarga qat'iy cheklovlar qo'yiladi, ular faqat kichik hajmdagi xaridlarda ishtirok eta oladi va ulardan yuqori miqdorda zakalat undiriladi. Shuningdek, tizimda yangi ishtirokchilarni rag'batlantirish uchun ular dastlabki olti oy davomida har bir mezon bo'yicha maksimal ballning 40 foizi miqdorida vaqtincha ballga ega bo'ladilar. Bu esa boshlovchi tadbirkorlarning tizimga integratsiyasini osonlashtiradi. Portalga kiritilgan baholash natijalari har kuni yangilanadi va oxirgi 365 kunlik faoliyat asosida shakllanadi. Bu ishtirokchilarga o'z faoliyatini doimiy ravishda monitoring qilish, strategik qarorlar qabul qilish va holatini yaxshilash imkonini beradi. Shuningdek,

ishonchlilik darajasi yuqori bo'lgan subyektlarga "Eng faol tadbirkor" tanlovlarida ustuvorlik berilishi raqobatbardosh muhitni kuchaytiradi. Tizim orqali davlat xaridlari jarayonining sifat ko'rsatkichlari, shartnoma intizomi, xizmat sifati va moliyaviy barqarorlik omillari birlashtirilib, ishtirokchilarning real salohiyati aniqlanadi. Bunda baholash faqat rasmiy ma'lumotlar va idoralararo integratsiyalashuv platformalari orqali to'plangan ma'lumotlar asosida amalga oshiriladi, bu esa subyektiv yondashuvlarning oldini oladi. Natijada, elektron-skoring tizimi nafaqat davlat xaridlarini shaffoflashtirishga xizmat qilmoqda, balki tadbirkorlar uchun o'zini rivojlantirishga yo'naltirilgan turtki vositasi sifatida ham ishlay boshlagan.

1-jadval

Davlat xaridlari ishtirokchilarining ishonchlilik darajasi va skoring ballari [2]

Ishonchlilik darajasi	Reyting belgisi	Ball oralig'i (umumiy)	Asosiy imtiyozlar / cheklovlar
Yuqori	AAA	≥ 80	Zakalat yo'q, 30% oldindan to'lov, vositachilik yig'imi –50%
	AA	≥ 75	Zakalat yo'q, 25% oldindan to'lov
	A	≥ 70	50% zakalat, 20% oldindan to'lov
O'rta	BBB	≥ 60	Chegara imtiyozlar
	BB	≥ 50	
	B	≥ 40	
Past	CCC	≥ 30	2 000 BHMgacha xaridlarda qatnashish, zakalat $\times 1.5$
	CC	≥ 20	1 000 BHMgacha, zakalat $\times 1.5$
	C	≥ 10	500 BHMgacha, zakalat $\times 1.5$
Quyi	D	< 10	250 BHMgacha, zakalat $\times 2$, to'g'ridan-to'g'ri shartnoma YO'Q

Elektron-skoring tizimida ishtirokchilarning ishonchlilik darajalari ballar asosida aniqlanadi va "AAA"dan "D"gacha reyting beriladi. Ball yuqori bo'lsa, imtiyozlar ko'p, ball past bo'lsa — cheklovlar kuchli. Masalan, "AAA" reytingli

ishtirokchilarga zakalat kiritish talab qilinmaydi, oldindan to'lov miqdori yuqori, vositachilik yig'imi esa kamaytiriladi. Aksincha, "C" yoki "D" reytingdagilar faqat kichik hajmdagi xaridlarda qatnasha oladi va ulardan yuqori miqdorda zakalat talab qilinadi. Bu yondashuv ishtirokchilarni halol va mas'uliyatli bo'lishga undaydi, tizimda raqobat va sifatni oshiradi.

O'zbekiston Respublikasida joriy etilgan elektron-skoring tizimi davlat xaridlari jarayonida ishtirok etuvchi subyektlarning ishonchliligini baholashda zamonaviy, shaffof va samarali mexanizm bo'lib xizmat qilmoqda. Ushbu tizim orqali ishtirokchilarning oldingi faoliyati asosida ballar belgilanadi va reyting darajasi aniqlanadi. Natijada, davlat xaridlarida qatnashuvchilarga nisbatan adolatli yondashuv, rag'batlantirish yoki tartibga solish choralarini qo'llash imkoni yaratiladi.

Skoring tizimi nafaqat byudjet mablag'larining maqsadli sarflanishini ta'minlaydi, balki tadbirkorlar orasida sog'lom raqobat muhitini shakllantiradi.

Elektron skoring tizim samaradorligini yanada takomillashtirish hamda davlat xaridlar sohasini mustahkamlash yuzasidan takliflar:

Birinchidan, yuqori baholangan ishtirokchilar uchun moliyaviy va protsessual yengilliklar nazarda tutilgan bo'lsa, past reytingdagilarni tartibga chaqiruvchi mexanizmlar ishlab chiqilgan. Bu tizim tadbirkorlarni o'z faoliyatini intizomli va sifatli olib borishga undaydi.

Ikkinchidan, xarid oyida ayni turdagi mahsulotlarni bo'lib-bo'lib xarid qilish holatlarini avtomatik tarzda aniqlab, cheklov qo'yuvchi dasturiy modulni joriy etish; bu ortiqcha xarajatlar va sun'iy tender ajratish holatlarining oldini oladi.

Uchinchidan, pudratchi tomonidan yetkazib berish muddati buzilganda yoki buyurtmachi tomonidan mahsulotni asossiz rad etishda har ikki tomonga nisbatan huquqiy javobgarlikni belgilovchi tartibni ishlab chiqish zarur.

To'rtinchidan, xarid komissiyasi tarkibiga Raqobatni rivojlantirish boshqarmasi mutaxassisini majburiy tartibda kiritish orqali baholash jarayonining xolisligi va mustaqilligini ta'minlash.

Elektron-skoring tizimi nafaqat davlat xaridlarining sifatini oshiradi, balki barcha ishtirokchilarni halollik, samaradorlik va javobgarlikka undaydi. Yuqorida keltirilgan takliflar esa ushbu tizimni yanada takomillashtirish va amaliy natijadorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Davlat xaridlarida skoring tizimini joriy etish to'g'risida: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. Lex.uz.
2. Davlat xaridlari ishtirokchilarining elektron-skoring tizimini yuritish tartibi to'g'risida: Vazirlar Mahkamasining qarori. regulation.adliya.uz.
3. Davletov M., Shamsiev R. Davlat xaridlari tizimini isloh qilishning huquqiy asoslari //Yuridik fanlar jurnali, 2024. – №2(18). – B. 55-62.
4. Karimov Z. Tadbirkorlik subyektlarini baholashda reyting tizimlarining o'rni //O'zbekiston iqtisodiyoti, 2022. – №3(47), 21-29.
5. Nurmatov A. Raqamli iqtisodiyot sharoitida davlat xaridlarini takomillashtirish. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2023.
6. Khasanov F. Elektron xaridlar portali samaradorligini tahlil qilish //Innovatsion texnologiyalar, 2021. – № 2(9). – B. 32–39.
7. OECD (2021). *Public Procurement Toolbox: Supplier Scoring and Ranking Systems*. Paris: OECD Publishing.
8. World Bank (2022). *Digital Procurement and Public Sector Efficiency*. Washington, DC: World Bank.
9. Transparency International (2023). *E-Procurement Systems: Reducing Corruption through Technology*. Berlin: TI.
10. United Nations Commission on International Trade Law (UNCITRAL) (2014). *Model Law on Public Procurement*. New York: UN.
11. Reiling, J. (2020). *Digital Tools in Government Procurement*. Journal of Public Procurement, 20(4), pp. 489–508.
12. European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) (2021). *Assessment of E-Procurement Systems in Central Asia*. London: EBRD.

13. Ghosh, S. (2019). *Automated Scoring Systems in Public Procurement*. Public Money & Management, 39(6), pp. 404–410.
14. ADB (Asian Development Bank) (2022). *Procurement Governance Review: Uzbekistan*. Manila: ADB.
15. Zhang, Y. and Liu, H. (2020). *Data-Driven Approaches in Supplier Evaluation*. International Journal of Production Economics, 230, 107792.